

სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შეზღუდვის დოგმატური დასაბუთება

დავით მაისურაძე

თსუ, თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

I. შესავალი

სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების საკითხი საქართველოში მეცნიერულად ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად დამუშავებული საკითხია. ფაქტობრივად ამ თემაზე არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკაც. ეს მოცემულობა უკვე აჩენს საჭიროებას ამ თემის მიმართ მეტი ინტერესის გამოჩენისა. სუფთა ქონებრივი ზიანისათვის დელიქტური პასუხისმგებლობის საკითხი სხვადასხვაგვარადაა მოწესრიგებული ქართული სამართლის მონათესავე ისეთ მართლწესრიგებში, როგორებიცაა გერმანული, შვეიცარიული, და ფრანგული სამართალი. ამდენად, სუფთა ქონებრივი ზიანის დელიქტური პასუხისმგებლობის განხილვისას შედარებით სამართლებრივ ანალიზს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

უპირველესად გასარკვევია თავად სუფთა ქონებრივი ზიანის ცნება და მისი სხვაგვარი სახის ზიანისაგან გამიჯვნის მიზანი, რამდენადაც ქართულ რეალობაში ეს ცნება შედარებით უცხოა. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ამ სახის ზიანის ანაზღაურების უფლების ზოგად გამოორიცხვასა და გამონაკლისებზე მსჯელობა. საინტერესოა, რა სახის დოგმატური დასაბუთება იქნება სწორი სკ-ის 992-ე მუხლის გენერალური დათქმის პირობებში, რომელიც თავის სიტყვათწყობაში ფაქტობრივად არ იყენებს ისეთ პირდაპირ მითითებებს, რომლებიც სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მიმართ კანონმდებლის განწყობას მიგვანიშნებდა.

II. სუფთა ქონებრივი ზიანის ცნება და ტერმინოლოგია

სკ-ის 413-ე მუხლში მოცემულია არაქონებრივი ზიანის ცნება. უკუდასკვნის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ყველა სხვა ზიანს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ქონებრივ ზიანად მიიჩნევს. ქონებრივი ზიანის ცნება კი უფრო სიღრმისეულად საკანონმდებლო დონეზე დამუშავებული არაა. თუმცა დოგმატურ ლიტერატურაში ვხვდებით ზიანის სხვადასხვა სახეობების ერთმანეთისაგან გამიჯვნას სხვადასხვა კრიტერიუმებით.¹ აქვე ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მეტ-ნაკლებად ასახულია გერმანულენოვანი ქვეყნების სამართლებრივ სისტემებში დამუშავებული მიდგომები. მეტ-ნაკლებად ერთიანია მიდგომა ზიანის სახეობების განმასხვავებელი კრიტერიუმების თაობაზე, თუმცა ზიანის სახეობათა დასახელებები არა მხოლოდ ქართულ, არამედ უცხოურ ლიტერატურაშიც ერთგვაროვანი არაა.

თუ ქონებრივი ზიანის სახეობათა გამიჯვნის კრიტერიუმად ავიღებთ იმას, თუ რომელი სამართლებრივი სიკეთეა დაზიანებული, მივიღებთ შემდეგ სურათს: ერთმანეთისაგან გაიმიჯნება სამი სახის ზიანი, კერძოდ [1] ზიანი, რომელიც გამოწვეულია უშუალოდ პიროვნებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებით (მაგალითად, სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის ხელყოფით), [2] ზიანი, რომე-

¹ იხ. მაგ. რუსიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი III, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 408, ველი 8 და შემდგომი.

ლიც ნივთის დაზიანებით დგება (ნივთის დაზიანება, განადგურება ან დაკარგვა) და [3] სხვა ქონებრივი ზიანი, რომელიც დგება მიუხედავად იმისა, რომ არ დაზიანებულა აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთე (სიცოცხლე, სხეული, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, საკუთრება და სხვ.). ამასთან, მიუღებელი შემოსავლის სახით დამდგარი ზიანიც შეიძლება პირველ ორ კატეგორიას მიეკუთვნოს, თუკი შესაბამისი მიზეზობრივი კავშირი დადასტურდება დამდგარ ზიანსა და სიკეთის ხელყოფას შორის (ჯანმრთელობის დაზიანება, სხეულის დაზიანება, მკვლელობა, ნივთის დაზიანება ან განადგურება). მიუხედავად ამისა, საქართველოს უზენაესი სასამართლო მას მოიხსენიებს, როგორც „თავისი ბუნებით“ „წმინდა ეკონომიკურ დანაკარგს (pure economic loss)“², რაც არასწორ შეფასებად ან ამ ცნების არასწორ გაგებად უნდა ჩაითვალოს.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ ნახსენები „წმინდა ეკონომიკური დანაკარგის“ ცნება, რომლის ინგლისურ ეკვივალენტადაც მას pure economic loss მოჰყავს, სწორედ ზემოთ დასახელებული მესამე სახის ზიანის სახელწოდებაა, რომელიც ქართულენოვან ლიტერატურაში აგრეთვე გვხვდება „სუფთა ქონებრივი ზიანის“ ან უბრალოდ „ქონებრივი ზიანის“ სახელწოდებითაც.³ არაერთგვაროვანია დასახელებები გერმანულენოვან ლიტერატურაში, სადაც ამ სახის ზიანს ზოგჯერ უბრალოდ „ქონებრივი ზიანის“ (Vermögensschaden) სახელით მოიხსენიებენ, რაც არაზუსტია, რადგან სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფით გამოწვეული ზიანიც თავისი ბუნებით ქონებრივია. ზოგჯერ გვხვდება სახელწოდებები „სხვა ქონებრივი ზიანი“ (sonstiger Vermögensscha-

den⁴), „ქონებრივი ზიანი ვიწრო გაგებით“ (Vermögensschaden i. e. S.⁵), ყველაზე გავრცელებული კი მაინც არის დასახელება „სუფთა ქონებრივი ზიანი“ (reiner Vermögensschaden⁶ ან bloßer Vermögensschaden⁷).

ტერმინოლოგიური სხვაობები გარკვეულწილად გამართლებულია იმით, რომ სუფთა ქონებრივი ზიანის პოზიტიური ცნების შემოღება რთულია. როგორც წესი, მას სწორედ ნეგატიურად განმარტავენ: სუფთა ქონებრივი ზიანი არის ზიანი, რომელიც არ არის გამოწვეული აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფით.

სუფთა ქონებრივ ზიანთან თავისი არსით ძალიან ახლოს დგას არაპირდაპირ დაზიანებული პირის ზიანი. ეს არის ზიანი, რომელიც არაპირდაპირ გამოწვეულია სხვა პირის უშუალოდ დაზიანების შედეგად. მაგალითად, თუ საწარმოს მიაღება ზიანი იმის გამო, რომ მის თანამშრომელს სხვამ ჯანმრთელობა დაუზიანა და შრომისუუნარო გახადა, თანამშრომელი პირდაპირ დაზიანებული პირია, ხოლო საწარმო – არაპირდაპირ. არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნაზე ქართულენოვან სამართლებრივ ლიტერატურაში მსჯელობა მხოლოდ ახალი დაწყებულია.⁸ გამომდინარე იქიდან, რომ ამ სახის ზიანის სახელწოდება გერმანულენოვან ლიტერატურაშიც არაერთგვაროვანი და ხშირად დამაბნეველია,⁹ უმჯობესია ქართულენო-

⁴ Gregor, Das Bereicherungsverbot: Ausdruck der Trennung von Schaden und Haftung, 2012, S. 126.

⁵ Fikentscher/Heinemann, Schuldrecht, 10. Aufl., 2006, S. 305.

⁶ Schäfer/Ott, Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts. 2012, S. 317–355; Doobe, Der Ersatz fahrlässig verursachter reiner Vermögensschäden Dritter, 2013; Valder/Salzmann, Haftung und Versicherung, 2. Aufl., 2013, S. 104; Schweizer, Spieltheorie und Schuldrecht: der Ersatz reiner Vermögensschäden, 2004.

⁷ Becker/Böhme, Kraftverkehrs-Haftpflicht-Schäden: Handbuch für die Praxis, 24. Aufl., 2009, S. 242.

⁸ იხ. რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამორიცხვა (ნაწილი 1), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 11/2020, გვ. 26 და შემდგომი; ასევე რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამორიცხვა (ნაწილი 2), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 12/2020, გვ. 45 და შემდგომი.

⁹ ამასთან დაკავშირებით იხ. Probst, Die Behandlung von „Reflexschäden“ und „Schockschäden“ im

² სუსგ № ას-459-438-2015.

³ რუსიაშვილი, „სუფთა ქონებრივი ზიანი“ – გულისხმიერი ქცევის ვალდებულების თუ დამცავი ნორმის დარღვევა? შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 4/2019, გვ. 1 და შემდგომი; შდრ. ასევე რუსიაშვილი/ეგნატაშვილი, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, გვ. 199 და შემდგომი; შდრ. სვანაძე, დელიქტური გენერალური დათქმა და პასუხისმგებლობა სუფთა სახის ქონებრივი ზიანისათვის, თსუ 2019, რომელიც ამ სახის ზიანს მოიხსენიებს „სუფთა სახის ქონებრივი ზიანის“ სახელით.

ვან სივრცეში ამ გერმანული მრავალფეროვანი ტერმინოლოგიის გადმოღების ნაცვლად თავშივე დამკვიდრდეს ერთი სახელწოდება. ამასთან, რადგან „არაპირდაპირი ზიანის“ ცნება ამ კონტექსტში არაზუსტია და ქართულენოვან ლიტერატურაში სხვა შინაარსის გადმოსაცემადაც უკვე გამოიყენება,¹⁰ წინამდებარე სტატიაში შემოთავაზებულია „რეფლექსიური ზიანის“¹¹ სახელწოდება, რომელიც გერმანულ ლიტერატურაშიც გავრცელებულია ამავე მნიშვნელობით.¹²

რეფლექსიური ზიანი ამ გაგებით, როგორც წესი, არაა გამოწვეული აბსოლუტური სიკეთის დაზიანებით¹³ და ამდენად პრაქტიკულად ყოველთვის სუფთა ქონებრივ ზიანს წარმოადგენს. ამავე დროს, სუფთა ქონებრივი ზიანის შემთხვევათა უმეტესობა სწორედ რეფლექსიურია.¹⁴ თუმცა ამ ორი ცნების სინონიმური მნიშვნელობით გამოყენება მაინც უზუსტო იქნებოდა, რადგან სუფთა ქონებრივი ზიანი, მა-

რთალია, მოიცავს რეფლექსიურს, მაგრამ მასთან შედარებით ფართოა: სუფთა ქონებრივი დაზიანება, მართალია, იშვიათად, მაგრამ მაინც შეიძლება წარმოიშვას არა სხვა პირისთვის მიყენებული ზიანიდან რეფლექსიურად, არამედ პირდაპირ.

III. გამიჯვნის მნიშვნელობა – სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის გამოორიცხვა

აბსოლუტური სიკეთეების – როგორებიცაა სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, საკუთრება – ხელყოფის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება, ცხადია, საქართველოს კანონმდებლობით უზრუნველყოფილია როგორც სახელშეკრულებო, ისე დელიქტური ვალდებულებითი სამართლით. მეტიც, სახელშეკრულებო ურთიერთობებში, შესაბამისი პირობების არსებობისას, ანაზღაურდება სუფთა ქონებრივი ზიანიც. თუ ხელშეკრულების მხარე ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას არღვევს, ხელშეკრულების მეორე მხარეს, როგორც წესი, უნდა აუნაზღაუროს მის მიერ ვალდებულების დარღვევასთან მიზეზობრივ კავშირში მყოფი (ეკვივალენტურობისა და ადეკვატურობის თეორიის მიხედვით) ზიანი, მიუხედავად იმისა, თუ რა სახის სამართლებრივი სიკეთეა დაზიანებული. ამდენად, სახელშეკრულებო ვალდებულებით სამართალში ქონებრივი ზიანის ცნებიდან სუფთა ქონებრივი ზიანის ცნების გამოყოფას არანაირი ფუნქცია და მნიშვნელობა არ ეკისრება.

სუფთა ქონებრივი ზიანის გამოყოფა მნიშვნელობას დელიქტურ სამართალში იძენს. სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება დელიქტურ სამართალში, როგორც წესი, გამორიცხულია და მხოლოდ გამონაკლისის სახითაა შესაძლებელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ზოგადად დაწესება გამოიწვევდა უსაზღვროდ ფართო პასუხისმგებლობას, რაც არ იქნებოდა მიზანშეწონილი. კერძოდ, ასეთი ზიანის ანაზღაურების დაშვების შემთხვევაში, შეიძლება ყველა ყველას წინაშე პასუხისმგებელი აღმო-

schweizerischen Haftpflicht- und Strassenverkehrsrecht, S. 4 ff.

¹⁰ რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამოორიცხვა (ნაწილი 2), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 12/2020, გვ. 45; ასევე შდრ. სვანაძე, დელიქტური გენერალური დათქმა და პასუხისმგებლობა სუფთა სახის ქონებრივი ზიანისათვის, თსუ 2019, გვ. 39.

¹¹ შეიძლება გვეფიქრა ასევე „მეორეული ზიანის“ სახელწოდების გამოყენებაც. მაგრამ ასეთი დასახელებაც არაზუსტი იქნებოდა, რადგან შექმნიდა შთაბეჭდილებას, თითქოს თავად ზიანია მეორეული, მაშინ, როცა მეორეულობაში უნდა გვეგულისხმება არა თავად ზიანის მეორეხარისხოვანი ბუნება, არამედ მისი გამოწვევის ორსაფეხურიანი გზა. ამ ორსაფეხურიან გზას – ერთი ზიანიდან მეორის გამოწვევას – ყველაზე ზუსტად ალბათ სიტყვა „რეფლექსია“ (არეკვლა) გამოხატავს.

¹² იხ. მაგ. Mülhens, Der sogenannte Haftungsdurchgriff im deutschen und englischen Recht, 2006, S. 82; Kort, in: AktG Großkommentar, 5. Aufl., 2018, § 117, Rn. 140 f, 180 ff.; Rock, Die Rechtsfolgen der Existenzvernichtungshaftung, 2011, S. 66 f.

¹³ რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამოორიცხვა (ნაწილი 1), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 11/2020, გვ. 26, 29.

¹⁴ შდრ. „Reiner Vermögensschaden, insbesondere Reflexschaden“ ნიგში: Bar, The Limits of Expanding Liability: Eight Fundamental Cases in a Comparative Perspective, 1998, S. 200.

ჩნდეს; მაგალითად, ელექტროსადენის დამზიანებელს მოუწევდა ზიანის ანაზღაურება არა მხოლოდ ამ სადენების მესაკუთრე კომპანიისათვის, არამედ ელექტროენერგიაშენყვეტილ უბანში მცხოვრები ყველა იმ პირისათვის, ვინც ამის გამო რაიმე ეკონომიკური ზიანი განიცადა; ავტოავარიის გამომწვევს კი ზიანი უნდა აენაზღაურებინა არა მხოლოდ დაზიანებული ავტომობილის მესაკუთრისათვის, არამედ ავარიის შედეგად გაჩენილ საცობში მდგომი ყველა იმ პირისათვის, რომელმაც მნიშვნელოვან შეხვედრაზე დააგვიანა და მოსალოდნელი სარგებელი ვერ მიიღო.¹⁵ მიუხედავად იმისა, რომ, მაგალითად, ფრანგული სამართალი გერმანულთან შედარებით უფრო ფართო პასუხისმგებლობისაკენ იხრება, ასეთ უსაზღვრო პასუხისმგებლობას პრაქტიკულად ყველა მართლწესრიგი ზღუდავს სხვადასხვაგვარი დოგმატური თუ მეთოდოლოგიური გზით. მომდევნო თავებში განხილულია ქართული სამართლისათვის ყველაზე საინტერესო – გერმანული და შვეიცარიული მიდგომები.

IV. გერმანული მიდგომა – დამცავი კანონის დარღვევა, როგორც სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების პირობა

როგორც გერმანული, ისე ფრანგული და, ზოგადად, კონტინენტური ევროპის სისტემის დელიქტური სამართალი რომაულ რესპუბლიკურ *Lex Aquilia*-დან იღებს სათავეს.¹⁶ ეს იყო პირველი რომაული კანონი, რომელიც ზიანის ანაზღაურებას ავალდებულებდა პირს, რომელიც სხვის ნივთს მართლსაწინააღმდეგოდ და ბრალეულად დააზიანებდა. საინტერესოა, რომ ფრანგულმა და ავსტრიულმა სამართლის სისტემებმა ამ საფუძვლიდან დელიქტური სამა-

რთლის ცენტრში მდგომი გენერალური დათქმა განავითარეს. ეს გენერალური დელიქტური დათქმა ფართო მოცულობის მქონე მოთხოვნის საფუძველს წარმოადგენს და მოთხოვნის წარმოშობის უზოგადეს წინაპირობებს ადგენს. მაგალითად, ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის 1240-ე მუხლის მიხედვით, ნებისმიერი ქმედება, რომელიც ზიანს გამოიწვევს, ამ ზიანის ანაზღაურების საფუძველია.¹⁷ თავისი ძალიან ზოგადი ფორმულირების გამო ეს ნორმა ზედმეტად დიდ ასპარეზს ტოვებს სამოსამართლო სამართალშემოქმედებისა თუ განმარტებისათვის.¹⁸

ფრანგულის მსგავსი გენერალური დელიქტური დათქმის შემოღება გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შემუშავებისას ერთ-ერთ ვარიანტად განიხილებოდა, თუმცა საბოლოოდ მასზე უარი თქვეს დელიქტური პასუხისმგებლობის ზედმეტად ფართო ფარგლების თავიდან აცილების მიზნით. გარდა ამისა, გარკვეული როლი ითამაშა მაშინდელმა საკანონმდებლო პოლიტიკამაც, რომელიც მიდრეკილი იყო იქითკენ, რომ ზიანის ანაზღაურების საკითხი ნაკლებად უნდა ყოფილიყო დამოკიდებული მოსამართლის დისკრეციულ მიხედულებაზე და უფრო მეტად მკაფიოდ შემოსაზღვრული საკანონმდებლო ჩარჩოები უნდა დადგენილიყო.¹⁹ გერმანელმა კანონმდებელმა, საბოლოოდ, არჩია ჩაედო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საფუძვლები სხვადასხვა ნორმებში, რომლებიც ზიანის მიმყენებლის სხვადასხვაგვარ კონკრეტულ ქცევაზეა მორგებული. თუმცა ამგვარი წყობის გერმანულ დელიქტურ სამართალში შედარებით ფართო შემადგენლობით გამოირჩევა გსკ-ის 823-ე და 826-ე პარაგრაფები.²⁰ ამ ორ ნორმას შორის მკვეთრი სხვაობაა მათი წინაპირობების თვალსაზრისით: თუ 823-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილის

¹⁵ უსაზღვრო პასუხისმგებლობის მიზანშეუწონელობის თაობაზე იხ.: რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამორიცხვა (ნაწილი 1), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 11/2020, გვ. 29.

¹⁶ Wagner, in: Münchener Kommentar BGB, Bd. 6, 2017, Vor § 823, Rn. 2–6.

¹⁷ Stegmann, Tatsachenbehauptung und Werturteil in der deutschen und französischen Presse, 2004, S. 41.

¹⁸ Kötz/Wagner, Deliktsrecht, 13. Aufl., 2016, Rn. 18.

¹⁹ Katzenmeier, in: Nomos Kommentar BGB, 3. Auflage, 2016, Vor §§ 823 ff, Rn. 4; Wagner, in: Münchener Kommentar BGB, Bd. 6, 7. Auflage, 2017, Vor § 823, Rn. 14.

²⁰ Kötz/Wagner, Deliktsrecht, 13. Auflage, 2016, Rn. 95.

ობიექტური შემადგენლობა ძალიან ვიწროა, ხოლო სუბიექტური ძალიან ფართო (ნებისმიერი ბრალეული ქმედება, განზრახვი და გაუფრთხილებელიც, ამ შემადგენლობით მოცულია), 826-ე პარაგრაფის სუბიექტური შემადგენლობა პირიქით, ვიწროდაა ფორმულირებული და მხოლოდ განზრახვას მოიცავს, ობიექტური შემადგენლობა კი ძალიან ფართოდ, რამდენადაც აქ დაცულია ქონება, როგორც ასეთი. ამ ორ პარაგრაფს შორის შუალედურია გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის მეორე ნაწილი, რომელიც ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობის შესამოწმებლად დამცავ კანონებზე მიუთითებს.²¹

რადგან გერმანელ კანონმდებელს არ სურდა გენერალური დელიქტური დათქმის შემოღება, მან გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილით ზიანის ანაზღაურება დაუკავშირა აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფას. კერძოდ, საკანონმდებლო ფორმულირების მიხედვით, „ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლად სხვას სიცოცხლეს, სხეულს, ჯანმრთელობას, თავისუფლებას, საკუთრებას ან სხვა სიკეთეს დაუზიანებს, ვალდებულია, აუნაზღაუროს მას ამით გამოწვეული ზიანი.“ ამ ფორმულირებაში სიტყვები „სხვა სიკეთეს“ მიუთითებს იმაზე, რომ ჩამონათვალი ღიაა და სხვა სიკეთეების დაზიანებაც იწვევს ზიანის ანაზღაურებას, თუმცა ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ ამ „სხვა სიკეთეებში“ მხოლოდ აბსოლუტური უფლებები შეიძლება იგულისხმებოდეს. რადგან ქონება ან ქონებრივი ინტერესები არაა აბსოლუტურად დაცული სიკეთეები, გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილის საფუძველზე სუფთა ქონებრივი ზიანი ვერ ანაზღაურდება.²²

თუმცა, გერმანული მიდგომით, დაწესებულია გამონაკლისი, რომელიც გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის მეორე ნაწილიდან იკითხება. კერძოდ, თუკი პირის ქმედება არღვევს „დამცავ კანონს“ და ამ დარღვევით იგი იწვევს ზიანის დადგომას შედეგის სახით, ეს ზიანი აგრეთვე ანაზღაურებადია. სწორედ ამ ფარგლებშია ანაზღაურებადი გერმანიაში სუფთა ქონებრივი

ზიანი. კერძოდ, თუკი მართლწესრიგში მოიძებნება ნორმა, რომლის მიზანიც მესამე პირის სუფთა ქონებრივი ზიანისაგან დაცვაა, მაშინ ამ ნორმის დარღვევით მიყენებული ზიანი ანაზღაურებადი. „დამცავ კანონში“ იგულისხმება სამართლის ნორმები მატერიალური გაგებით (ე.ი. ნორმები გერმანული კანონმდებლობიდან), ასევე ჩვეულებითი სამართლის ნორმები, რომლებიც მოთხოვნის ან აკრძალვის სახითაა ჩამოყალიბებული.

სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების საკითხი გერმანიაში წყდება ზიანსა და „დამცავი კანონის“ დარღვევას შორის მიზეზობრივი კავშირისა და ობიექტური შერაცხვის პრობლემატიკის ფარგლებში. კერძოდ, მას შემდეგ, რაც დადგინდება „დამცავი კანონის“ დარღვევა, გერმანიაში ამონებენ, არის თუ არა ეს დარღვევა დამდგარ ზიანთან მიზეზობრივ კავშირში ეკვივალენტურობისა და ადეკვატურობის თეორიების გაგებით.²³ თუ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება ამ ეტაპზეც არ გამოირიცხა, დამატებით მოწმდება, თუ რამდენად იცავს დარღვეული ნორმის დაცვითი მიზანი დაზიანებულ პირს ამ კონკრეტული ზიანისაგან.²⁴ კერძოდ, ანაზღაურების აუცილებელი პირობაა, რომ [1] დარღვეული ნორმის დაცვის ობიექტი არ იყოს მხოლოდ და მხოლოდ საზოგადოებრივი ინტერესები,²⁵ [2] მისი დაცვითი მიზანი მოიცავდეს როგორც დაზიანებულის პიროვნებას (პიროვნული დაცვის სფერო),²⁶ [3] ისე დამდგარ ზიანს საგნობრივად (საგნობრივი დაცვის სფერო)²⁷ და [4] დამდგარი ზიანი ფაქტობრივად ნარმოადგენდეს სწორედ იმ რისკის განხორციელებას, რომლის თავიდან აცი-

²¹ Medicus, Bürgerliches Recht, 26. Auflage, 2017, 605.

²² Kötz/Wagner, Deliktsrecht, 13. Auflage, 2016, Rn. 97–98.

²³ Brox/Walker, Besonderes Schuldrecht, 42. Aufl., 2018, § 46, Rn. 9.

²⁴ შდრ. BGH NJW 2015, 1174 f.

²⁵ BGHZ 116, 13; Staudinger, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 147.

²⁶ Brox/Walker, Besonderes Schuldrecht, 42. Aufl., 2018, § 46, Rn. 11; Staudinger, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 148.

²⁷ Brox/Walker, Besonderes Schuldrecht, 42. Aufl., 2018, § 46, Rn. 12; Staudinger, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 149.

ლებასაც ნორმა ისახავდა მიზნად.²⁸ თუკი ამ წინაპირობათაგან თუნდაც ერთი არაა სახეზე, „დამცავი კანონის“ დაცვითი მიზანი დაზიანებულ პირს ამ ზიანის დადგომისაგან არ იცავს, რაც გამორიცხავს ობიექტურ შერაცხვას და დამზიანებელი პასუხს არ აგებს.²⁹

V. შვეიცარიული მიდგომა – სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შეზღუდვა მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე

არასახელმწიფოებო სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება შვეიცარიაშიც, გერმანიის მსგავსად, ზოგადად, შეზღუდულია, თუმცა შეზღუდვის საფუძველი შვეიცარიაში, გერმანიისაგან განსხვავებით, მართლწინააღმდეგობაშია დანახული.

შვეიცარიის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის³⁰ (*Obligationenrecht*, შემოკლებით *OR*) 41 I მუხლის თანახმად, ვინც სხვას მართლწინააღმდეგოდ (*widerrechtlich*) მიაყენებს ზიანს – იქნება ეს განზრახ თუ გაუფრთხილებლობით – ვალდებულია, აუნაზღაუროს მას ეს ზიანი. ამდენად, არასახელმწიფოებო ზიანის ანაზღაურების ზოგადი წინაპირობები შემდეგია: [1] პირს უნდა მიაღგეს ზიანი, [3] რომლის მიყენებაც მართლწინააღმდეგოდ და [3] ადეკვატურობის თეორიის თანახმად მიზეზობრივ კავშირშია [4] ზიანის მიმყენებელ ქმედებასთან, რომელიც, თავის მხრივ, [5] ბრალეულია (განზრახი ან გაუფრთხილებელი).³¹

²⁸ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 150.

²⁹ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 146; *Brox/Walker*, Besonderes Schuldrecht, 42. Aufl., 2018, § 46, Rn. 7 ff.

³⁰ სინამდვილეში ეს არასწორი თარგმანია *Obligationenrecht*-ისა, რაც ვალდებულებით სამართალს ნიშნავს და არა მის კოდექსს. ასეთი უცნაური დასახელება გამოწვეულია იმით, რომ *Obligationenrecht* არის არა დამოუკიდებელი კანონი, არამედ წარმოადგენს შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის მე-5 თავს. მაგრამ მას დამოუკიდებელი მუხლების ნუმერაცია აქვს და, როგორც წესი, ცალკე კანონის სახით ციტირებენ.

³¹ *Lorandi*, Haftung für reinen Vermögensschaden, in: recht, 1990, S. 21.

შვეიცარიული მიდგომით, სუფთა ქონებრივი ზიანის შემთხვევაში, ამ წინაპირობებიდან მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის შეფასება წყდება განსხვავებულად. კერძოდ, მართლწინააღმდეგობის არსებობაა დამოკიდებული დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთის არსებობაზე. სხვა წინაპირობებს სპეციფიკური კავშირი არ აქვთ ზიანის სხვადასხვა სახეობებთან და, შესაბამისად, გადამწყვეტ როლს არ ასრულებენ ზიანის ანაზღაურების საკითხის გადაწყვეტისას.

შვეიცარიულ სამართალში გაბატონებულია მართლწინააღმდეგობის ობიექტური თეორია,³² რომლის მიხედვითაც, ქმედება მართლწინააღმდეგოა, როცა იგი სამართლის ნორმას არღვევს, კერძოდ კი, როცა „დაზიანებულის აბსოლუტური უფლება, როგორცაა საკუთრება ან პიროვნულობის უფლება, ზიანდება“.³³ შვეიცარიაში გაბატონებული მოძღვრება და სასამართლო პრაქტიკა ზიანის ანაზღაურებისას ასე გაგებულ მართლწინააღმდეგობას ორ საფეხურად ამოწმებს. პირველ საფეხურზე მოწმდება, ხელყოფილია თუ არა აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთე. აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის შემთხვევაში, მართლწინააღმდეგობა, როგორც წესი, ივარაუდება, მიუხედავად იმისა, თუ რაში გამოხატა დამზიანებლის ქმედება.³⁴

თუ აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთე ხელყოფილი არაა, მეორე საფეხურზე მოწმდება, ხომ არ დაარღვია დამზიანებელმა ქცევის ნორმა, რომლის დაცვის სფეროც დაზარალებულსაც მოიცავდა. თუ ასეთი ქცევის ნორმა არ არსებობს, მაშინ ზიანი არ ანაზღაურდება.³⁵ ეს ქცევის ნორმა, შვეიცარიული გაგებით, აბსოლუტურად იგივე შინაარსის მატარებელია, რასაც გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის

³² *Offinger*, Schweizerisches Haftpflichtrecht, I. AT, 4. Aufl., 1975, S. 128, Anm. 4; *Keller/Gabi*, Das Schweizerische Schuldrecht, II, Haftpflichtrecht, 2. Aufl., 1988, S. 37.

³³ BGE 108 II 311.

³⁴ *Gauch/Sweet*, Deliktshaftung für reinen Vermögensschaden, in: FS Max Keller, 1989, S. 117 ff.

³⁵ *Lorandi*, Haftung für reinen Vermögensschaden, in: recht, 1990, S. 22.

823-ე პარაგრაფის მეორე ნაწილის სიტყვები „დამცავი კანონი“ გულისხმობს.

შესაბამისად, შვეიცარიული მიდგომით, სუფთა ქონებრივი ზიანის მიყენება, როგორც წესი, არ არის მართლსაწინააღმდეგო, რადგან არც შვეიცარიაში არ არსებობს ზოგადი ნორმა, რომელიც ქონებას აბსოლუტურად დაიცავდა. მართლსაწინააღმდეგო ასეთი ქმედება მხოლოდ მაშინ იქნება, თუკი მოიძებნება შემდეგი სტრუქტურის ნორმა: „არ გაქვს უფლება, ამა და ამ სახით ვინმეს ქონებრივი ინტერესები დააზიანო“.³⁶ ასეთი ნორმის დარღვევა კი მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითვლება მხოლოდ სამი კუმულაციური პირობის შესრულების შემთხვევაში: [1] ნორმას უნდა ჰქონდეს კვალიფიციური დაცვითი ფუნქცია; [2] დაზარალებული უნდა იყოს ამ ნორმის დაცვის სფეროთი მოცული; [3] ეს ნორმა დარღვეული უნდა იყოს.

ამ პირობებიდან პირველი – ნორმის კვალიფიციური დაცვითი ფუნქცია – მაშინაა სახეზე, როცა ნორმა საერთოდ მიზნად ისახავს ვინმეს ქონებრივი ინტერესების დაცვას. ასეთი ქცევის ნორმები მთელ მართლწესრიგში მოიძებნება, როგორც კერძო, ისე საჯარო სამართალში.

ძირითადი პრობლემა მეორე პირობის დადგენაა, კერძოდ, დაცვითი ფუნქციის მქონე ნორმა იცავს თუ არა კონკრეტულ შემთხვევაში დაზარალებულს (პიროვნული დაცვის სფერო) კონკრეტულ შემთხვევაში დამდგარი ზიანისაგან (საგნობრივი დაცვის სფერო). თუ ეს პირობა გამორიცხულია, შვეიცარიაში გაბატონებული მიდგომის მიხედვით, გამოირიცხება მართლწინააღმდეგობა და სუფთა ქონებრივი ზიანი არ ანაზღაურდება.

VI. სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება სკ-ის 992-ე მუხლის საფუძველზე

1. ანაზღაურების გამორიცხვა მართლწინააღმდეგობის არარსებობის გამო

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს სუფთა ქონებრივი ზიანის ცნებას. სკ-ის 992-ე მუხლი წარმოადგენს გენერალურ დელიქტურ დათქმას, რომელიც ზიანის ანაზღაურების ზოგადი წინაპირობების სახით აწესებს [1] მართლსაწინააღმდეგო [2] ბრალეულ [3] ქმედებას და მასთან [4] მიზეზობრივ კავშირში მყოფ [5] ზიანს. ამით იგი უპირისპირდება გსკ-ის 823-ე პარაგრაფს და ენათესავება საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1240-ე მუხლსა და შვეიცარიის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 41-ე მუხლს. ფრანგულისა და შვეიცარიულის მსგავსი მოწესრიგება ქართველი კანონმდებლის გააზრებული არჩევანია, ამიტომ არაზუსტია იმის თქმა, თითქოს კანონმდებელმა გადანაცვლა „სკ-ის 992-ე მუხლით ანაზღაურებადი ზიანის ფარგლები შემოისაზღვროს აბსოლუტური სიკეთის დაზიანებით ან დამცავი ნორმის დარღვევით.“³⁷ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 823-ე პარაგრაფისაგან განსხვავებით, სკ-ის 992-ე მუხლი განსხვავებულ მიდგომას არ აწესებს აბსოლუტური სიკეთის დარღვევისა და დამცავი ნორმის დარღვევის შემთხვევებზე, ამიტომ – როგორც ისტორიული, ისე გრამატიკული განმარტებით – სკ-ის 992-ე მუხლის გაგებით ზიანში სუფთა ქონებრივი ზიანიც მოიაზრება. მიუხედავად ამისა, სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ზოგადად დაშვება ზემოთ უკვე განხილული მიზეზების გამო არაა მიზანშეწონილი, ეს პასუხისმგებლობის ფარგლების ზედმეტად გაფართოებას გამოიწვევდა. ამიტომ საჭირო ხდება ტელეოლოგიური რედუქციით ან სხვა მეთოდით სკ-ის 992-ე მუხლის ფარგლების შევიწროება.

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების მიხედვით, სკ-ის 992-ე

³⁶ Merz, Die Widerrechtlichkeit gemäß Art 41 OR als Rechtsquellenproblem, ZBJV 37bis (1955) 312.

³⁷ რუსიაშვილი, არაპირდაპირ დაზიანებული პირის მოთხოვნის გამორიცხვა (ნაწილი 1), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 12/2020, გვ. 46.

მუხლში მართლწინააღმდეგობაზე მითითება, საბოლოო ჯამში, იმავე სახის შეზღუდვაა, როგორსაც გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის დამცავ კანონზე მითითება ითვალისწინებს,³⁸ რადგან თუკი დამცავი კანონი არ არსებობს, მაშინ არც სამართლის ნორმაა დარღვეული და, შესაბამისად, არც მართლწინააღმდეგობაა სახეზე. ეს, ფაქტობრივად, შვეიცარიული მიდგომაა, რომლის მიხედვითაც, სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურებას ზღუდავს არა აბსოლუტური სიკეთეებისა და დამცავი ნორმის დარღვევის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა, არამედ ზიანის ანაზღაურების აუცილებელ პირობად მართლწინააღმდეგობის მოთხოვნა. მოკლე დებულებების სახით ეს შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს:

- სკ-ის 992-ე მუხლში მითითებული მართლწინააღმდეგობა გულისხმობს წინააღმდეგობას სამართლის მოქმედ ნორმა-სთან.
- აბსოლუტურად დაცული სამართლებრივი სიკეთის (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, სხეულებრივი მთლიანობა, თავისუფლება, საკუთრება და სხვ.) ხელყოფა *per se* მართლწინააღმდეგობა (თუ არაა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რაიმე გარემოება), რადგან არსებობს ზოგადი ნორმა, რომელიც ნებისმიერი მესამე პირის აბსოლუტური უფლების ხელყოფას კრძალავს.
- ფარდობითი უფლებების თუ ინტერესების შემთხვევაში, არ არსებობს ზოგადი ნორმა, რომელიც ნებისმიერი მესამე პირის ქონებრივი ინტერესების გათვალისწინებას მოითხოვდა. ამიტომ, სუფთა ქონებრივი ზიანის შემთხვევაში, მართლწინააღმდეგობა (მოქმედ ნორმასთან წინააღმდეგობა) თავისთავად არ ივარაუდება. გამონაკლისია შემთხვევა, როცა მართლწინააღმდეგობა მოიძებნება კონკრეტული დამცავი ნორმა („და-

მცავი კანონი“, გერმ. *Schutzgesetz*), რომელიც სწორედ მესამე პირის ქონებრივი ინტერესის დაცვისკენაა მიმართული. ამ ნორმის დარღვევით დამდგარი შესაბამისი ზიანი, ცხადია, მართლწინააღმდეგო იქნება და, შესაბამისად, მხოლოდ ასეთი სუფთა ქონებრივი ზიანი ანაზღაურდება. სხვა შემთხვევაში კი, მართლწინააღმდეგობა გამოირიცხება და ზიანი არ ანაზღაურდება.

საკითხავია, რამდენად გამართლებულია დოგმატურად ასეთი დასაბუთება? უპირველესად, რადგან ქართულ ლიტერატურაში გამოთქმული ეს მოსაზრება შვეიცარიულ მიდგომას ჰგავს, მიზანშეწონილია შვეიცარიულ ლიტერატურაშივე გამოთქმული კრიტიკის განხილვა.³⁹ კერძოდ, შვეიცარიელი ავტორები მიუთითებენ, რომ ეს მიდგომა განსხვავებულ წინაპირობებს აწესებს აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფით დამდგარი ზიანის ანაზღაურებისა და სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურებისათვის, რაც გაუმართლებელია. მიუთითებენ, რომ პიროვნული სამართლებრივი სიკეთის (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება) ხელყოფით დამდგარი ზიანის ანაზღაურების პრივილეგირება დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთის მაღალი მნიშვნელობის გამო შეიძლება გამართლებული იყოს, მაგრამ ნივთის დაზიანებით დამდგარი ზიანის ანაზღაურებისა და სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების განსხვავებული სამართლებრივი პირობები მხოლოდ სანივთო და ვალდებულებითი სამართლის ისტორიულ გამიჯვნას ეფუძნება და დღევანდელი გადმოსახედიდან გამართლებული ვეღარ იქნება. აკრიტიკებენ ასევე ქონების, როგორც სიკეთის, გამორიცხვას სამართლებრივად აბსოლუტურად დაცული სიკეთეებიდან; საუბრობენ ასევე „სუფთა ქონებრივი ზიანის დისკრიმინაციაზე“.⁴⁰ ეს კრიტიკა, თავისთავად, გერმანულ მიდგომასაც მიემართება, რამდენადაც გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 823-ე პარაგრაფი უკვე საკანონმდებლო დონე-

³⁸ *რუსიაშვილი/ეგნატაშვილი*, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, გვ. 197-200; *რუსიაშვილი*, „სუფთა ქონებრივი ზიანი“ – გულისხმობს ქცევის ვალდებულების თუ დამცავი ნორმის დარღვევა? შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, IV, 2019, გვ. 3.

³⁹ *Lorandi*, Haftung für reinen Vermögensschaden, in: recht, 1990, S. 25.

⁴⁰ *Kramer*, Reine Vermögensschäden als Folge von Stromkabelbeschädigungen, recht 1984, 132.

ზედაც კი მიჯნავს ერთმანეთისაგან აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფით გამოწვეულ ზიანსა და სხვა ქონებრივ ზიანს.

ეს კრიტიკა არ შეიძლება იქნას გაზიარებული. უპირველესად საჭიროა იმის თქმა, რომ სანივთო და ვალდებულებითი სამართლის გამიჯვნა არის არა ისტორიული ახირება, არამედ მას თავისი ფუნქცია გააჩნია, რაც ფრანგული სამართლისა და მისი გავლენის სფეროში მოქცეული სამართლებრივი სისტემებისათვის შეიძლება ბუნდოვანი ჩანდეს. დელიქტურ სამართალში კი აბსოლუტურად და ფარდობითად დაცული სამართლებრივი სიკეთეების დიფერენციაცია სწორედ რომ ზიანის ანაზღაურების სამართლიან მონესრიგებას უზრუნველყოფს. ამ დიფერენციაციის უარყოფა მიგვიყვანდა პასუხისმგებლობის ზედმეტად ფართო ფარგლებამდე, რაც არც შვეიცარიელი ავტორების გამოსახედისაგან არაა მიზანშეწონილი.

გარდა ამისა, საკითხავია, რამდენად სწორია იმაზე მითითება, რომ აბსოლუტური სიკეთის დარღვევისას და სუფთა ქონებრივი ზიანისას მართლწინააღმდეგობა სხვადასხვაგვარად დგინდება? მართალია, აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფისას მიუთითებენ, რომ მართლწინააღმდეგობა ავტომატურად ივარაუდება, ხოლო სუფთა ქონებრივი ზიანისას ავტომატურად არ ივარაუდება და საჭიროა დამცავი ნორმის დარღვევის შემოწმება, მაგრამ ამ ვარაუდსა და არვარაუდს რეალურად საფუძვლად ერთი და იგივე პრინციპი უდევს. აბსოლუტურად დაცული სიკეთის ხელყოფისას მართლწინააღმდეგობა იმიტომ ივარაუდება, რომ ყოველთვის არსებობს ნორმა, რომელიც ირღვევა („არ ხელყო სხვისი აბსოლუტური სიკეთე“); ხოლო სუფთა ქონებრივი ზიანის შემთხვევაში ზიანი სწორედ იმიტომ არ ივარაუდება, რომ ასეთი ნორმის არსებობა სათუთა და დამატებით შემოწმებას მხოლოდ ამიტომ საჭიროებს. სხვაგვარად რომ ითქვას, დამცავი ნორმის (გერმანული ტერმინოლოგიით – დამცავი კანონის) თეორია შეიძლება თავისუფლად ავამოქმედოთ არა მხოლოდ სუფთა ქონებრივი ზიანისას, არამედ აბსოლუტურად დაცული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის შემთხვევაშიც. სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, თავისუფლების თუ საკუთრე-

ბის ხელყოფის შემთხვევაშიც შეიძლება დაისვას საკითხი, არსებობს თუ არა დამცავი ნორმა, რომელიც სხვისი სიკეთის ხელყოფით მისთვის ზიანის მიყენებას კრძალავს. ამ საკითხს კი ყოველთვის დადებითი პასუხი გაეცემა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებებია სახეზე. შესაბამისად, თუ საკითხს ასე შევხედავთ, აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფით გამოწვეული ზიანისა და სუფთა ქონებრივი ზიანის მიმართ განსხვავებულ მიდგომებზე ანდა საერთოდაც სუფთა ქონებრივი ზიანის „დისკრიმინაციაზე“ საუბარი სწორი არაა. ერთი შეხედვით განსხვავებული მიდგომა სინამდვილეში არა დოგმატური, არამედ მხოლოდ ტექნიკური საკითხია, რომელიც ანაზღაურების წინაპირობათა შემოწმების მეთოდოლოგიურ შემოკლებას ემსახურება.

მეორე მხრივ, ამავე დასაბუთებით, გერმანელი კანონმდებლის გადაწყვეტილება, რომ ერთმანეთისაგან გამიჯნოს აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფა და დამცავი ნორმის დარღვევა, შეიძლება საკითხის ხელოვნურ გართულებად აღვიქვათ, რამდენადაც კანონმდებელი ამ გზით მეთოდოლოგიურს დოგმატურად აქცევს. რადგან აბსოლუტური სიკეთის დარღვევა ყოველთვის არის მოცული სამართლის რომელიმე ნორმის დაცვითი სფეროთი, იგი ყოველთვის წარმოადგენს დამცავი ნორმის დარღვევას. ეს კი გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის 1-ლ ნაწილს სრულიად ზედმეტს ხდის, რადგან ამავე პარაგრაფის მე-2 ნაწილი ისედაც სრულად მოიცავს მის შემადგენლობას. ამრიგად, თუ მართლწინააღმდეგობაზე მითითებას დამცავ კანონზე მითითების ტოლფასად ჩავთვლიდით, გსკ-ის 823-ე პარაგრაფის შინაარსი (ზიანი უნდა აანაზღაუროს მან, ვინც ბრალეულად არღვევს სხვისი დაცვისკენ მიმართულ კანონს) შეიძლება მართლაც გაგვეთანაბრებინა სკ-ის 992-ე მუხლის ნორმატიულ შინაარსთან (ზიანი უნდა აანაზღაუროს მან, ვინც სხვას მართლწინააღმდეგოდ და ბრალეულად მიაყენებს ზიანს).

თუმცა, ქართულ ლიტერატურაში შემოთავაზებულ შვეიცარიულ მიდგომას, რომ სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შემზღუდველი ფუნქცია მართლწინააღმდეგობას მიენი-

ჭოს, მაინც აქვს ნაკლი მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, რაზედაც მომდევნო ქვეთავშია ყურადღება გამახვილებული.

2. შეუსაბამობა მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპთან

როდესაც საქმე მართლწინააღმდეგობას ეხება, ყოველთვის გასათვალისწინებელია მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპი. ზემოთ განხილული მიდგომა, რომელიც ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშია გამოთქმული, სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების საკითხთან დაკავშირებულ ძირითად პრობლემას მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე განიხილავს. კერძოდ, მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დგინდება, დაირღვა თუ არა დამცავი ნორმა და ამ ნორმას აქვს თუ არა სუფთა ქონებრივი ზიანის დადგომისაგან პირის დაცვის ფუნქცია. თუკი ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი გაცემა, ზიანი არ ანაზღაურდება იმის გამო, რომ გამოირიცხება ქმედების მართლწინააღმდეგობა.

ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვა ნიშნავს ამ ქმედების შესაბამისობას მოქმედ სამართალთან: ქმედება არ არის კონფლიქტში მოქმედ სამართალთან. მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპიდან⁴¹ გამომდინარე კი, ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვა კერძო სამართალში ნიშნავს მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვას საჯარო სამართალშიც. საჯარო და კერძო სამართალი ერთმანეთთან გადაჯაჭვულია არა მხოლოდ იმის გამო, რომ ორივე მათგანი ერთი და იმავე კანონმდებლის მიერაა დადგენილი; კერძო სამართალი, სისხლის სამართალი და საჯარო სამართალი ერთიან მართლწესრიგს ქმნიან. ამას კი ბევრი ასპექტი აქვს: უპირველესად, მიუხედავად სამართლის სფეროთა მკვეთრი განსხვავ-

ვებულობისა,⁴² ისინი ერთი და იმავე მართლწესრიგის ნაწილებია. მართლწესრიგის ერთიანობის იდეასთან კი დაკავშირებულია მოლოდინი, რომ სამართლის ყველა ნორმა შინაარსობრივად ურთიერთშეთანხმებულია და სამართალიანობის ერთი და იგივე იდეა უდევს საფუძვლად. მართლწესრიგის ერთიანობის შემთხვევაში არ უნდა არსებობდეს ღირებულებითი წინააღმდეგობრიობები.⁴³ წინააღმდეგ შემთხვევაში, სამართალი ვერ შეასრულებს თავის საგარანტიო ფუნქციასაც, რადგან სამართლის სუბიექტს აღარ ექნება საშუალება იმის გარკვევისა, თუ რომელი ქმედება გამოიწვევს მის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. დაუშვებელია, სამართალსუბიექტს სამართლის სხვადასხვა დარგი ურთიერთგამომრიცხავ მოთხოვნებს უწესებდეს.

სამართალი და უმართლობა სრულიად არათანაკვეთადნი არიან, ე.ი. არ არსებობს მათი შერეული ფორმები ანდა ნეიტრალური ზონა მათ შორის. თუ რაიმე სამართალია, ის უმართლობა არ არის, ხოლო თუ უმართლობაა, მაშინ სამართალი არ არის. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სამართლისა და უმართლობის გამიჯვნა ყოველთვის მარტივია, მაგრამ სამართლებრივ საკითხზე პასუხად ყოველთვის ველით, რომ ესა თუ ის „სამართალს შეესაბამება“ ან „უმართლობაა“. აზრს მოკლებულია ისეთი გამონათქვამები, როგორიცაა: „ეს 3/4-ით შეესაბამება სამართალს, 1/4-ით კი უმართლობაა“ ან „ეს არც მართლზომიერია, არც მართლსაწინააღმდეგო“, ანდა „ეს ხან მართლზომიერია, ხან მართლსაწინააღმდეგო“.⁴⁴ არც ის შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ქმედება სამართლის ერთ

⁴¹ მართლწინააღმდეგობის ერთიანობასთან დაკავშირებით დეტალურად იხ. *Felix, Einheit der Rechtsordnung: zur verfassungsrechtlichen Relevanz einer juristischen Argumentationsfigur*, 1998; *Baldus, Die Einheit der Rechtsordnung*, 1995; *Engisch, Die Einheit der Rechtsordnung*, 1987.

⁴² *Ruffert, Vorrang der Verfassung und Eigenständigkeit des Privatrechts*, 2001, S. 42.

⁴³ *მუთაჰორსტი*, სამართალმცოდნეობის საფუძვლები, 2019, §13, ველი 73 და შემდგომი; BVerfGE 98, 83 (97); BVerfGE 98, 106 (118 f); BVerfGE 98, 265 (301); *Felix, Einheit der Rechtsordnung: zur verfassungsrechtlichen Relevanz einer juristischen Argumentationsfigur*, 1998, S. 142 ff.; *Ruffert, Vorrang der Verfassung und Eigenständigkeit des Privatrechts*, 2001, S. 42 f.

⁴⁴ *მუთაჰორსტი*, სამართალმცოდნეობის საფუძვლები, 2019, შესავალი, ველი 7.

დარგში იყოს მართლსაწინააღმდეგო, ხოლო მეორე დარგში – მართლზომიერი.⁴⁵

ამ ფონზე პრობლემურია სუფთა ქონებრივი ზიანის დროს მართლსაწინააღმდეგობის გამორიცხვა იმის გამო, რომ დამცავი ნორმის მიზანი არაა მესამე პირის დაცვა ქონებრივი ზიანისაგან. შორს რომც არ წავიდეთ, თავად დელიქტურ სამართალშიც ერთი და იმავე ქმედებით შეიძლება დადგეს როგორც სუფთა ქონებრივი ზიანი, ისე ზიანი აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფით. ამის ყველაზე ნათელი მაგალითია სადენის დაზიანების მაგალითები. მაგალითად, თუკი პირი დააზიანებს ელექტროსადენს და ამით თავის მეზობელს მიაყენებს ზიანს, რადგან მეზობელი ვერ შეძლებს ელექტრონულ აუქციონში მონაწილეობას, დამდგარი ზიანი იქნება სუფთა ქონებრივი და იგი, როგორც წესი, არ უნდა ანაზღაურდეს. შემოთავაზებული მიდგომით, უნდა გამოირიცხოს მართლსაწინააღმდეგობა. მეორე მხრივ, სადენის დაზიანება ამ სადენის მესაკუთრის მიმართ აბსოლუტური სიკეთის – საკუთრების – ხელყოფაა და დამდგარი ზიანი, როგორც წესი, ანაზღაურდება. ამ შემთხვევაში, ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა. ეს კი დოგმატური აბსურდია, რადგან არ შეიძლება ერთი და იგივე ქმედება მართლსაწინააღმდეგოც იყოს და მართლზომიერიც.

გარდა ამისა, მარტივია ისეთი შემთხვევის წარმოდგენაც, როცა ქმედება სისხლისსამართლებრივად დასჯადია, მაგრამ შემოთავაზებული მიდგომის გამო, მოგვიწევს მისი მართლზომიერების დასაბუთება. ასეთი იქნებოდა, მაგალითად, ჩახერგილი ნავსადგურის შემთხვევა. თუ პირი თავისი განზრახი ქმედებით ნავსადგურის შესასვლელს ჩახერგავს და ამით ნავსადგურში შემავალ გემებს მოუსპობს საშუალებას, უმოკლესი გზით, ყველაზე ახლომდებარე პორტში ნაკლები დანახარჯებით დაცალონ ტვირთი, გემის მესაკუთრეს მიადგება სუფთა ქონებრივი ზიანი, რადგან მისი აბსოლუ-

ტურად დაცული სამართლებრივი სიკეთე ხელყოფილი არაა. ასეთ შემთხვევაში მისი ზიანი არ ანაზღაურდება, რადგან, თითქოსდა, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ გვაქვს სახეზე. ამ დროს კი პორტის ჩახერგვა მართლსაწინააღმდეგოა არა მხოლოდ სისხლის სამართალში, რადგან ეს, სულ მცირე, სხვისი ნივთის განზრახ დაზიანებას წარმოადგენს, არამედ კერძო სამართალშიც, რამდენადაც პორტის მესაკუთრეს ჩვეულებრივ ექნება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, რადგან სწორედ მისი აბსოლუტური სიკეთეა ხელყოფილი.

შვეიცარიულ და ქართულ ლიტერატურაში შემოთავაზებულ მიდგომას ვერ გაამართლებს იმის მტკიცებაც, რომ მართლსაწინააღმდეგოა არა ქმედება, არამედ შედეგი. თითქოსდა, მიუხედავად ქმედების იგივეობისა, ზემოთმოყვანილ მაგალითში პორტის დაზიანება მართლსაწინააღმდეგო შედეგია, ხოლო გემის მესაკუთრის ქონებრივი დაზიანება – მართლზომიერი. ანდა სადენის განწყვეტის მაგალითში თავად სადენის განწყვეტა მართლსაწინააღმდეგოა, ხოლო მეზობლის ქონებრივი ზიანი – მართლზომიერი. ამის საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ „მართლსაწინააღმდეგო შედეგის“ ცნება, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი სიტყვათწყობას საქართველოს კანონმდებლობაც იცნობს,⁴⁶ ან საერთოდ არ არსებობს, ანდა თავისთავადი ბუნებისა არაა. „მართლსაწინააღმდეგო შედეგის“ უზუსტო ცნებაში, როგორც წესი, გულისხმობენ შედეგის უმართლობას (რომელიც სახეზეა მაშინ, როცა ნებისმიერი გზით, თუნდაც ბუნებრივი კატასტროფით, დადგება ის შედეგი, რომლის თავიდან აცილებასაც სამართალი ისახავს მიზნად) და არა იმ იდეას, რომ შედეგი შეიძლება იყოს თავისთავად მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისაგან მოწყვეტით. თავად შედეგი არ არსებობს ქმედების გარეშე. წარმოუდგენელია შემთხვევა, როცა „შედეგი მართლსაწინააღმდეგოა“, ხოლო მისი გამომწვევი ქმედება – მართლზომიერი. მხოლოდ ადამიანის ქმედება შეიძლება იყოს კონფლიქტში მოქმედი სამა-

⁴⁵ განსხვავებული და ბუნდოვანია გურამ ნაჭყებიას მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, მართალია მართლწესრიგი ერთიანია, მაგრამ მაინც არსებობს სისხლისსამართლებრივი მართლსაწინააღმდეგობა ცალკე. იხ. ნაჭყებია, სისხლის სამართალი, სახელმძღვანელო: ზოგადი ნაწილი, გვ. 308-309.

⁴⁶ იხ. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 და მე-9 მუხლები, სადაც საუბარია მართლსაწინააღმდეგო შედეგზე.

როლის ნორმებთან (მართლსაწინააღმდეგო), რადგან ნორმები მხოლოდ სამართლის სუბიექტისაგან, ადამიანისაგან მოითხოვენ ან კრძალავენ რაიმეს. ადამიანური ქმედებისაგან მოწყვეტილი ბუნებრივი მოვლენები (მაგ. მიწისძვრა, ცუნამი ან ქარიშხალი) ან მდგომარეობები (დაზიანებული ნივთი, მოტეხილი კიდური) თავისთავად არ და ვერ იქნება კონფლიქტში სამართლის ნორმასთან, რადგან სამართლის ნორმა არც ბუნებისგან მოითხოვს რაიმეს და არც მდგომარეობას მოითხოვს/კრძალავს.

ამ კონტექსტში, ორაზროვნების გასაფაჩად, უნდა ვახსენოთ ე.წ. შედეგის მართლწინააღმდეგობის თეორია, რომელიც გერმანიაშია გაბატონებული დელიქტური პასუხისმგებლობის დასადგენად და ამ ნაშრომშიც არაერთხელ იქნა მისი შინაარსი გადმოცემული თეორიის სახელწოდების დასახელების გარეშე. შედეგის მართლწინააღმდეგობის თეორია გულისხმობს იმას, რომ აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფის შემთხვევაში, სიკეთის ხელყოფა, როგორც შედეგი, მიუთითებს (ინდიცირებს) მართლწინააღმდეგობას.⁴⁷ თუმცა შედეგის მართლწინააღმდეგობის თეორიის მიხედვითაც, დამდგარი შედეგი არის არა მართლწინააღმდეგობის პირობა ანდა სულაც მართლწინააღმდეგობის არსი, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის იდენტიფიცირების თითქმის უტყუარი ინდიკატორი, რომელსაც მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები გააბათილებს. ამიტომაცაა, რომ შედეგის მართლწინააღმდეგობის მიმდევრები შედეგის დადგომის შემთხვევაში მართლსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევენ არა თავად შედეგს, არამედ ამ შედეგის გამომწვევ ქმედებას.⁴⁸ საინტერესოა ისიც, რომ ისევ და ისევ მართლწინააღმდეგობის ერთიანობიდან გამომდინარე, თუ აბსოლუტური სიკეთის დარღვევისაკენ მიმართულ ქმედე-

ბას შედეგი არ მოყვება და სიკეთე არ იქნება ხელყოფილი, ქმედება მაინც მართლსაწინააღმდეგოა, უბრალოდ ასეთი ქმედება კერძო სამართალში სრულიად არარელევანტურია. ეს იმიტომ, რომ სისხლის სამართალში მართლსაწინააღმდეგოდ ითვლება არა მხოლოდ ყოველი აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, არამედ ხელყოფის მცდელობაც.⁴⁹ მეტიც, ქართულ სამართალში აბსოლუტური სიკეთის ხელყოფის მომზადებაც კი, ზოგადად, დასჯადი და, შესაბამისად, მართლსაწინააღმდეგოა.⁵⁰

შვეიცარიული მიდგმის მთავარი პრობლემა მაინც ისაა, რომ იგი მართლწინააღმდეგობის ობიექტად განიხილავს არა ქმედებას – და, სხვათა შორის, არც შედეგს (ზიანს), როგორც ასეთს – არამედ ზიანის მიყენებას (*widerrechtliches Zufügung*, ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 41-ე მუხ.). „მიყენება“ ამ გაგებით საკმაოდ ბუნდოვანი ცნებაა და თავის თავში მოიაზრებს ზიანის გამომწვევასაც, ე.ი. მიზეზობრიობას. ამ გაგებით კი გამოდის, რომ მართლწინააღმდეგობა ნიშნავს არა ზიანის გამომწვევი ქმედების ამკრძალავი ნორმის დარღვევას, არამედ მიზეზობრიობის დაფუძნების ამკრძალავი ნორმის დარღვევას მიუხედავად ქმედების რაობისა. სხვაგვარად: მართლსაწინააღმდეგოდ ფასდება არა ქმედება, რომელიც იწვევს ზიანს, არამედ თავად გამომწვევა ზიანისა, ხოლო მასთან მიზეზობრივი კავშირის მქონე ქმედება უმართლობის განაჩენის (*Unrechtsurteil*) მიღმა რჩება.⁵¹ რომ არაფერი ვთქვათ თავად შვეიცარიულ სამართალში გაბატონებულ ობიექტურ თეორიასთან⁵² წინააღმდეგობისა, ასეთი გააზრება სრულიად შეუთავსებელია ქართულ მართლწინააღმდეგობასთან. კერძოდ, აქ ქმედე-

⁴⁹ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლი. ასევე, გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე პარაგრაფი.

⁵⁰ იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლი.

⁵¹ იმის თაობაზე, თუ რა შეიძლება იყოს უმართლობის განაჩენის (*Unrechtsurteil*) ობიექტი, იხ. *Zippelius*, Die Rechtswidrigkeit von Handlung und Erfolg, Archiv für die civilistische Praxis, 157. Bd., H. 4, 1958/1959, S. 392 ff.

⁵² *Oftinger*, Schweizerisches Haftpflichtrecht, I. AT, 4. Aufl., 1975, S. 128, Anm. 4; *Keller/Gabi*, Das Schweizerische Schuldrecht, II, Haftpflichtrecht, 2. Aufl., 1988, S. 37.

⁴⁷ *Brox/Walker*, Besonderes Schuldrecht, 42. Aufl., 2018, § 45, Rn. 47 ff.; *Emmerich*, BGB-Schuldrecht Besonderer Teil, 12. Aufl., 2009, § 20, Rn. 11, S. 280; შდრ. *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 72 ff.

⁴⁸ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 72.

ბის შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა ერთმანეთშია არეული და გადახლართული. გარდა ამისა, მართლწესრიგში უბრალოდ შეუძლებელია არსებობდეს ნორმა, რომელიც კრძალავს ზიანის მიყენებას და ამავე დროს სამართლებრივი შეფასების მიღმა ტოვებს ზიანის მიმყენებლის ქმედებას. შეუძლებელია, მართლწესრიგში არსებობდეს ნორმა, რომელიც კრძალავს კაბელის მესაკუთრის დაზიანებას ამ კაბელის განყვეტით და ამავე დროს არ კრძალავდეს კაბელის განყვეტას. და, რადგან ასეა, კაბელის გამწყვეტის ქმედება მართლწინააღმდეგოა აბსოლუტურად და არა ფარდობითად, მხოლოდ ზოგიერთი პირის მიმართ ან ზოგიერთ ვითარებაში. სხვათა შორის, ამის გამოა, რომ მართლწინააღმდეგო ქმედების აუცილებელი მოგერიების უფლება სკ-ის 116 II მუხლის გაგებით აქვს ყველას და არა მხოლოდ მას, ვისი სიკეთეც საფრთხეშია. და ბოლოს, განსხვავებით შვეიცარიის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 41-ე მუხლისა, სკ-ის 992-ე მუხლი პირდაპირ მიუთითებს მოქმედების მართლწინააღმდეგობაზე და არა ზიანის მართლწინააღმდეგო გამოწვევაზე.

ამდენად, შვეიცარიული მიდგომა, რომელიც ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაშია შემოთავაზებული, შეუსაბამოა როგორც მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპთან, ისე თავად სკ-ის 992-ე მუხლის სიტყვათნწყობასთან და, შესაბამისად, უარსაყოფია.

3. დარღვეული ნორმის დაცვითი ფუნქციის შემოწმება ობიექტური შერაცხვის ფარგლებში

დავუბრუნდეთ ზემოთ განხილულ მაგალითს: თუკი პირი დააზიანებს ელექტროსადენს და ამით თავის მეზობელს მიაყენებს ზიანს, რადგან მეზობელი ვერ შეძლებს ელექტრონულ აუქციონში მონაწილეობას, დამდგარი ზიანი იქნება სუფთა ქონებრივი და იგი, როგორც წესი, არ უნდა ანაზღაურდეს. ასევე, თუ პირი თავისი განზრახი ქმედებით ნავსადგურის შესასვლელს ჩახერგავს და ამით ნავსადგურში შემავალ გემებს მოუსპობს საშუალებას, უმო-

კლესი გზით, ყველაზე ახლომდებარე პორტში ნაკლები დანახარჯებით დაცალონ ტვირთი, გემის მესაკუთრეს მიადგება სუფთა ქონებრივი ზიანი, რადგან მისი აბსოლუტურად დაცული სამართლებრივი სიკეთე ხელყოფილი არაა. არც ეს ზიანია, როგორც წესი, ანაზღაურებადი. ანაზღაურებაზე უარის თქმის საფუძველი, როგორც უკვე გამოჩნდა, ვერ იქნება მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვა, რადგან დამზიანებელი პირის ქმედება – სხვის საკუთრებაში არსებული ნივთის დაზიანება – მართლწინააღმდეგოა. მისი ქმედება კონფლიქტშია სამართლის მოქმედ ნორმებთან და ამას ვერ გავექცევით. მთავარი პრობლემა არის არა დამზიანებელი პირის კონფლიქტი მოქმედი სამართლის ნორმასთან, არამედ ის, რომ ამ ნორმის დარღვევას მოჰყვა ისეთი შედეგი, რომლის თავიდან აცილებასაც ეს ნორმა არ ისახავდა მიზნად. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სამართლის ნორმა დარღვეულია (მართლწინააღმდეგობა სახეზეა), მაგრამ ამ ნორმის დაცვითი ფუნქციის ფარგლებში არ ექცევა ის დაზარალებული, რომელმაც სუფთა ქონებრივი ზიანი განიცადა. ეს კი არა მართლწინააღმდეგობის, არამედ მართლწინააღმდეგო ქმედებასა და ამით გამოწვეულ შედეგს – ზიანს – შორის არსებული ურთიერთკავშირის პრობლემატიკაა. ამიტომ გაცილებით სწორი იქნება, თუ დამცავი ნორმის დაცვით ფუნქციას ობიექტური შემადგენლობის ფარგლებში განვიხილავთ.

საკითხავია, რამდენად აქვს ასეთ სტრუქტურას ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში დოგმატური დასაყრდენი? აღსანიშნავია, რომ დამცავი ნორმის ფორმალური შემადგენლობის განხორციელება და მისი დაცვითი ფუნქცია გერმანულ სამართალში, განსხვავებით შვეიცარიულისაგან, სწორედ გსკ-ის 823 II პარაგრაფის ობიექტური შემადგენლობის ფარგლებში განიხილება, ხოლო მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დგინდება, ამ დამცავი ნორმის წინაპირობათა შესრულებით რამდენად დაირღვა სამართლის ნორმის მოთხოვნა. ამას გერმანიაში ამართლებს გსკ-ის 823 II პარაგრაფში დამცავი კანონის (ნორმის) დარღვევის, როგორც ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების მოხსენიება. ქართულ სამართალში სკ-ის 992-ე

მუხლის სიტყვათწყოებაში დამცავი ნორმა ან დამცავი კანონი ნახსენები არაა, მაგრამ სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ზოგადი გამორიცხვაც აუცილებლობადაა მიჩნეული. სავარაუდოდ, სწორედ ეს აუცილებლობა გახდა იმის საფუძველი, რომ სკ-ის 992-ე მუხლში ნახსენები „მართლწინააღმდეგობა“ გერმანული გაგებით „დამცავი კანონის“ ტოლფას დათქმად მიჩნეულიყო. თუმცა სკ-ის 992-ე მუხლის სიტყვათწყოებაში ასეთი დათქმის მოძიება საჭირო არცაა, რადგან ზიანის მიმყენებელი ქმედებით დარღვეული ნორმის დაცვითი ფუნქციის შემონახვას ისედაც ყოველთვის მოითხოვს სკ-ის 412-ე მუხლი, რომელიც დელიქტურ სამართალზედაც ვრცელდება. კერძოდ, გამოთქმული მოსაზრებების თანახმად, ამ მუხლში ნახსენები „უშუალო ზიანის“⁵³ ანდა „სავარაუდოობის“⁵⁴ წინაპირობები სწორედ იმის გადამოწმებას მოითხოვს, იცავს თუ არა დარღვეული ნორმა დაზიანებულს მისთვის მიყენებული კონკრეტული ზიანისაგან. ამდენად, თუ გსკ-ის 823 II პარაგრაფში ნახსენები „დამცავი კანონის“ ქართულ ეკვივალენტს ვეძიებთ, მაშინ ეს სწორედ სკ-ის 412-ე მუხლში ნახსენები „უშუალო ზიანია“.

ამის ფონზე პრაქტიკულად არ არსებობს საფუძველი იმისა, რომ უარი ითქვას სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების გამორიცხვის გერმანული დასაბუთების ქართულ სამართალში გაზიარებაზე, რომლის მიხედვითაც, დამცავი ნორმის დარღვევა სახეზეა მაშინ, როცა დაკმაყოფილებულია რამდენიმე წინაპირობა:

- დამზიანებლის მიერ დარღვეული დამცავი ნორმა მიზნად უნდა ისახავდეს „სხვის დაცვას“, ე.ი. უნდა იყოს ინდივიდუალური და არა ზეინდივიდუალური. ე.ი. სამართლის ნორმა არ უნდა იყოს მხოლოდ და მხოლოდ საზოგადოებრივი ინტერესების ან საზოგადოებრივი სიკეთის დაცვისაკენ მიმართუ-

ლი, არამედ უნდა მიემართებოდეს ინდივიდუალურ სამართლებრივ სიკეთეებს ან ინტერესებს.⁵⁵

- დამცავი ნორმა სამართლის ნებისმიერი ნორმა შეიძლება იყოს, მიუხედავად სამართლის რომელ სფეროს თუ დარგს მიეკუთვნება იგი. მათ შორის იგულისხმება არა მხოლოდ საკანონმდებლო ნორმები ფორმალური გაგებით, არამედ აგრეთვე კანონქვემდებარე აქტებში არსებული ნორმებიც. დამცავ ნორმებს ქვეშ მხოლოდ კერძო სამართალშემოქმედების გზით შემუშავებული ნორმები არ იგულისხმება (სახელშეკრულებო ნორმები).⁵⁶
- დამცავი ნორმა ქცევის მოთხოვნას ან აკრძალვას უნდა წარმოადგენდეს. აუცილებელი არაა, რომ იგი სასჯელს ითვალისწინებდეს.⁵⁷
- პირი, რომელსაც ზიანი მიაღება, უნდა ექცეოდეს ამ დამცავი ნორმის პიროვნულ დაცვის სფეროში.⁵⁸
- აგრეთვე, დაზიანებული სიკეთე ან ინტერესი უნდა ექცეოდეს დამცავი ნორმის საგნობრივი დაცვის სფეროში.⁵⁹
- და ბოლოს, დამდგარ ზიანში სწორედ ის საფრთხე უნდა განხორციელდეს, რომლის თავიდან აცილებასაც დამცავი ნორმა ისახავს მიზნად.⁶⁰

თუ ეს წინაპირობები სახეზეა, დამატებით უნდა შემოწმდეს დამცავი ნორმის შემადგენლობის წინაპირობების განხორციელებაც, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც, გამონაკლისის სახით, სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება შესაძლებელია.

⁵⁵ BGHZ 116, 13; *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 146-147.

⁵⁶ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 143-144; BGH NJW 98, 2815.

⁵⁷ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 145.

⁵⁸ BGHZ 22, 295; *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 148.

⁵⁹ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 149.

⁶⁰ *Staudinger*, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 150.

⁵³ *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 412, ველი 11 და შემდგომი.

⁵⁴ *ბათლიძე*, ბრალეული ქმედებით გამოწვეული პასუხისმგებლობა დელიქტურ სამართალში, „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, 4/2015, გვ. 37.

VII. შეჯამება

[1] სკ-ის 992-ე მუხლის მიხედვით სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება, ზოგადად, გამორიცხული უნდა იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში დელიქტური პასუხისმგებლობის ფარგლები უსაზღვროდ გაფართოვდებოდა, რაც მიზანშეუწონელია.

[2] გამონაკლისის სახით ასეთი ზიანი შეიძლება ანაზღაურდეს მაშინ, როცა დამზიანებლის ქმედებით დარღვეული სამართლის ნორმის მიზანი სწორედ ამ სახის ზიანისაგან დაცვაა. ასეთი ნორმა, რომლის დაცვითი მიზანი საგნობრივად მოიცავს სუფთა ქონებრივ ზიანს, ხოლო პიროვნულად – სწორედ დაზიანებულ პირს, წარმოადგენს დამცავ ნორმას. დამცავი ნორმა შეიძლება იყოს სამართლის ნებისმიერი ნორმა, მათ შორის კანონქვემდებარე აქტებისა თუ ჩვეულებითი სამართლის ნორმებიც.

[3] არასწორად უნდა იქნას მიჩნეული შემოთავაზებული შვეიცარიული მოდელი, რომლის

მიხედვითაც დამცავი ნორმის დარღვევისა და მისი დაცვითი მიზნის განხილვა მთლიანად მართლწინააღმდეგობის ფარგლებში ხდება. ეს მიდგომა ეწინააღმდეგება მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპს, რადგან მისი გაზიარების შემთხვევაში ერთი და იგივე ქმედება ზოგ ვითარებაში მართლწინააღმდეგოდ მიიჩნევა, ზოგში კი – მართლზომიერად.

[4] სუფთა ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების უფლების გამორიცხვის დოგმატურ საფუძვლად უნდა მივიჩნიოთ არა სკ-ის 992-ე მუხლში ნახსენები მართლწინააღმდეგობა, არამედ სკ-ის 412-ე მუხლით დაწესებული უშუალო შედეგობრიობის ზოგადი წინაპირობა ზიანის ანაზღაურებისა. აქედან გამომდინარე, უფრო სწორი და მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპთან შესაბამისი იქნება მიდგომა, რომელიც დამცავი ნორმის დარღვევასა და მისი დაცვითი მიზნის განხილვას ობიექტური შემადგენლობის საფუძვრზე, შერაცხვის კრიტერიუმად განიხილავს.